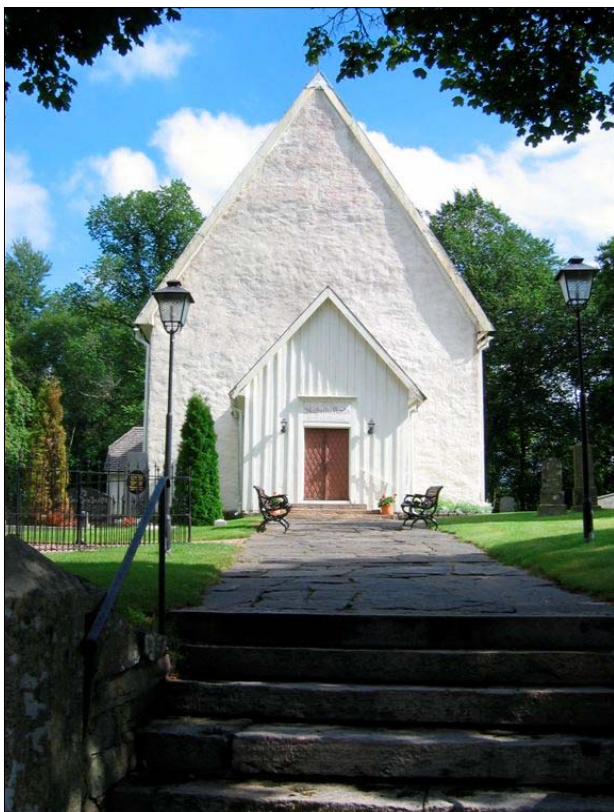

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Våthults kyrka

Jönköpings län

Våthults socken i Gislaveds kommun

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2004:22

Helene Stalin

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Våthults kyrka

*Våthults socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och ritningar: Helene Stalin. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2004

Innehåll

Ekonomiska kartan	4
Inledning.....	5
Bakgrund och omfattning	5
Karakterseringens syfte	5
Upplägg och rapport.....	5
Kulturhistorisk bedömning.....	5
Sammanfattande beskrivning	6
Byggnadshistorik.....	7
Beskrivning och historik.....	9
Socknen	9
Kyrkomiljön	9
Kyrkobyggnaden	9
<i>Kyrkans exteriör</i>	10
<i>Kyrkans interiör</i>	10
<i>Kyrkans måleri</i>	10
<i>Kyrkans övriga inventarier</i>	11
Klockstapeln	12
Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning	13
Sammanfattning.....	14
Referenser.....	15
Tryckta källor	15
Otryckta källor.....	15

Bilagor

Foton 1 Fotografier

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan 2004.

Inledning

Uppdraget att göra en karaktärisering av Våthults kyrka är föranlett av att Gislaveds kyrkliga samfällighet, som ingående i Växjö stift skall tillse att det upprättas en vård- och underhållsplan för respektive kyrka. Arbetet med karaktäriseringen av Våthults kyrka har främst bestått i att göra en historisk, arkitektonisk och konstvetenskaplig beskrivning av kyrkan fram till idag. Denna beskrivning skall sedan ligga till grund för vård- och underhållsplanen som upprättas. Arbete med karaktäriseringen påbörjades under vecka 34 och kunde slutföras 43 2004.

Bakgrund och omfattning

Karaktäriseringen av Våthults kyrka har genomförts på uppdrag av b s v arkitekter & ingenjörer AB i Tranemo. Länsmuseet har i sammanhanget fungerat som en underleverantör. Medel för att upprätta vård- och underhållsplaner kommer från den kyrkoantikvariska ersättningen. Kyrkor som är anlagda före 1939 eller omfattas av Kulturminneslagen är aktuella för vård- och underhållsplaner. Ytterligare villkor som skall infrias är att kyrkobyggnaden ännu är i bruk.

Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör samt en redogörelse för kyrkans kulturhistoriska värde. Byggnadsantikvarie Helene Stalin vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karaktäriseringens syfte

Karaktäriseringens syfte har varit att genom historiskt material samt en beskrivning av såväl befintlig arkitektur som konstnärlig utsmyckning kunna lyfta fram det kulturhistoriska arv som byggnaden bär på och därmed också synliggöra särskilda kvaliteter som Våthults kyrka och fristående klockstapel har. Meningen är att resultaten av karaktäriseringen skall kunna användas som underlag för vård- och underhållsplanen och därigenom i förlängningen som instrument för att kontinuerligt ha med de antikvariska aspekterna vid framtida åtgärder gällande underhåll och eventuella förändringar. Resultaten skall också kunna ingå i länsstyrelsens underlagsmaterial vid beslut i ärenden som rör nämnda kyrkobyggnad.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som har gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Vidare har arkiv och klipparkiv på Jönköpings läns museum använts. I rapporten har hembygds litteratur som anknyter till kyrkan också använts.

Arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria. Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning och en historik med händelser listade i kronologisk följd. Därefter följer en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text, följt av en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Avslutningsvis finnes en kulturhistorisk värdering och bedömning.

Kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Vid bedömning skall hänsyn tas till varje enskild kyrkas värden men även till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och i övriga landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karaktäriseringen fattas sedan beslut om vilka åtgärder som är berättigade kyrkoantikvarisk ersättning. Denna rapport skall finnas tillgänglig på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt hos Gislaveds kyrkliga samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Våthult 4:1
Församling: Våthult
Socken: Våthult
Kommun: Gislaved
Kontrakt: Västbo Norra
Samfällighet/Pastorat: Gislaveds kyrkliga samfällighet
Stift: Växjö
Län: Jönköping

Våthults församling och socken, ligger i Gislaveds kommun i Jönköpings läns sydvästra del. I väster angränsar socknen till Halland. Någon exakt datering om när de äldsta delarna i Våthults kyrka tillkom finns inte. År 1350 omnämns Våthults kyrka i text. Det sägs att kyrkan uppfördes av munkar från klostren i Nydala och Varnhem. Likt flertal kyrkor av medeltida ursprung har Våthults kyrka byggts om och till i etapper.

Våthults kyrka utgör församlingens enda kyrka. Det har genom åren förekommit diskussioner om såväl rivning som samgående med andra församlingar. 1800-talet var en omvälvande tid för Våthults kyrkas framtida existens. 1818 fattade församlingen beslutet att ersätta klockstapeln med ett torn av sten. Detta följdes dock aldrig upp men tillståndet att göra det finns kvar. Under 1860-talet beslutade man att gå samman med Båraryds församling och uppföra en gemensam kyrka.. Våthults kyrka skulle då rivas. Av olika anledningar kom ingen av de fem föreslagna platserna; Ödesgårdes mo, Smörhult, Stora Båraryds gårde, Hulugårds gårde och Buskegårds gårde, att bebyggas med någon gemensam kyrka. Därav fick Våthults kyrka stå kvar.

Idag uppvisar Våthults kyrka och klockstapeln från 1693 en attraktiv kyrkomiljö invid färdvägen mellan Sjötofta i Västergötland och Gislaved. Kyrkotomten ligger upphöjd och platsen har sedan lång tid tillbaka använts som kultplats. Strax söder om kyrkan ligger Klockaregårdsgölen och norrost om, dock ej synlig för skogen ligger Smörhultasjön. I kyrkans närmiljö finns ett församlingshem, vilket tidigare inrymde skola och lokalt kommunkontor, och en ekonomibyggnad för kyrkvaktmästarnas verktyg och maskiner. I backen bakom församlingshemmet ligger prästgården.

Våthults kyrka är liten och kännetecknas av sin vitkalkade fasad med anslutande byggnadskroppar med putsade fasader respektive vitmålad locklistpanel. På takfallen ligger tjärade takspån. Grunden utgörs av murad natursten. Ursprungligen var den fristående klockstapeln öppen och bestod då av en bjälkkonstruktion krönt av en tornhuv. Befintlig väggbeklädnad kom till i samband med den genomgripande renovering som församlingen genomförde under åren 1892-1895, då man beslutat att behålla sin kyrka. Klockstapeln försågs då med en regelkonstruktion utanpå de bilade bjälkarna. Väggarna kläddes utvändigt med locklistpanel som vitmåldes lika med befintligt vapenhus och förrådsutrymmet i form av en utbyggnad på korets södra sida..

Byggnadshistorik

- 1350 Våthults kyrka för första gången omnämnd i text. (Rybeck, I. 1997)
- 1687 Fast inredning – bänkinredning. Våthults kyrka fick detta år ny bänkinredning. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1693 Nybyggnad. En snickare från Tranemo, Nils Trädgårdh uppförde Våthults kyrkas klockstapel. (Sundberg, S-G, 1972)
- 1716 Specifika inventarier - Ljuskrona skänkt av guldsmed Abraham Virgman i Göteborg. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1745 Fast inredning – läktare. För att undvika trängsel i kyrkorummet uppfördes detta år en läktare i Våthults kyrka. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1749 Fast inredning – predikstol. Villstad kyrkas predikstol från 1646 inköptes och sattes in i Våthults kyrka. 1751 (Sundberg, S-G. 1972)
- 1760 Specifika inventarier - Fattigbössan sattes upp utanför kyrkan. (Rybeck, I, 1997)
- 1780-talet Vård/underhåll. En omfattande renovering av Våthults kyrka påbörjades detta år. Med undantag av kortare avbrott pågick det arbeten i kyrkan under större delen av 1780-talet. Arbetet inbegrep bland annat ett nytt vapenhus på kyrkans västra gavel. Det gamla som låg på långhusets södra vägg revs ner. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1781-1785 Nybyggnad - sakristia. En ny sakristia av sten uppfördes och ersatte den tidigare av trä. (Bolmblad, R)
- 1789 Specifika inventarier - Väggeklockan ovanför altaret sattes upp. Våthults kyrka hade dessförinnan sannolikt saknat någon form av altarprydnad. Klockan hade tillverkats av Ambjörn Andersson i Brännhult, Norra Hestras församling. (Sundberg, S-G, 1972)
- 1801 Specifika inventarier - Ljuskrona tillverkad av Lars Knutsson i Våtsjö (Abborrakull) sätts upp i kyrkan. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1803 Ändring – ombyggnad. Klockstapelns spira kortades av detta år. Samtidigt försågs vindflöjeln med årtal för åtgärden. (Sundberg, S-G, 1972)
- 1809 Specifika inventarier - Ljuskrona tillverkad av Lars Knutsson i Våtsjö (Abborrakull) sätts upp i kyrkan. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1850 Specifika inventarier - Kors vid altaret monterades.
(www.svenskakyrkan.se/pastorat/gislaved/vath-ky.htm)
- 1889 Fast inredning – orgel. Våthults kyrka föräddades en orgel, som tidigare stått i Öreryds kyrka. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1892-1895 Tillbyggnad. Våthults kyrka försågs med ett vapenhus av trä. (Bolmblad, R)
- 1892-1895 Tillbyggnad. Våthults kyrka fick en mindre tillbyggnad på korets södra sida, ungefär motsvarande sakristians volym, uppfördes i trä på korets södra sida. (Bolmblad, R)
- 1892-1895 Arkitekturbunden utsmyckning – måleri, interiör. Våthults kyrka målades i samband med de renoveringsarbeten som också genomfördes dessa år av konstnären Richard Goldensohn.

-
- Måleriet omfattade de fyra evangelisterna på predikstolen, de tolv apostlarna på läktarbrösten samt en altartavla som föreställer Johannes döpare Jesus i floden Jordan. Nämnda altartavla hänger idag på långhusets södra vägg. (Rybeck, I. 1997)
- 1893 Ändring –ombyggnad, interiör. Våthults kyrka fick ny bänk- och läktarinredning. Arbetena omfattade också ett nytt altare tillika altarring. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1893 Ändring - Korset togs bort och ersattes av altartavla föreställande Jesu dop. Målningen är en kopia av Adolf Tidehands altartavla i Trefaldighetens kyrka i Oslo. (Sundberg, S-G.1972)
- 1912 Fast inredning – orgel. Våthults församling lät tillverka en ny kororgel hos J. Magnusson i Göteborg. Orgeln installerades samma år och ersatte då den äldre, vilken tidigare hade stått i Öreryds kyrka. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1930 Detta år fann man i klockstapeln två kyrkliga inventarier, ett Mariahuvud samt en biskopsbild också den i trä. Mariahuvudet daterar sannolikt från 1300-talet. Dateringen av biskopsbilden är mer osäker. (Rybeck, I. 1997)
- 1933 Vård/underhåll – målningsarbete. Våthults kyrka målades om. I samband med den interiöra ommålningen av långhuset fann man under lager av färg kalkmålningar. (Rybeck, I. 1997)
- 1933 Ändring – Kyrkotomten utökades i norr. (Bolmblad, R)
- 1955 Specifika inventarier - Ljuskrone skänkt av fru Maria Emanuelsson i Snävebo.
(www.svenskakyrkan.se/pastorat/gislaved/vath-ky.htm)
- 1960 Specifika inventarier - Korset återfår sin ursprungliga placering ovanför altaret i samband med en renovering samma år. Renoveringen inbegrep även ommålning av kyrkorummets fasta inredning samt flera arkitekturbundna inventarier. (Sundberg, S-G.1972)
- 1969 Ändring – Kyrkotomten utökades åt söder. (Bolmblad, R)
- 1987 Fast inredning – orgel. 13-stämmig orgel tillverkad av orgelbyggaren Ingvar Johansson från Långaryd installeras. (Rybeck, I, 1997)
- 1992 Återinvigning - Kyrkan kunde återinvigas efter en omfattande restaurering.
(www.svenskakyrkan.se/pastorat/gislaved/vath-ky.htm)
- 1996 Vård/underhåll – interiör. Våthults kyrka genomgick en restaurering under vilken man bland annat frilade del av kalkmålningarna på långhusets norra vägg. (Rybeck, I. 1997)

Beskrivning och historik

Socknen

Våthults socken ligger i Gislaveds kommun i Jönköpings läns sydvästra del. I väster angränsar socknen till Halland. Socknens landsbygd domineras av mindre gårdar. Till skillnad från angränsande Båraryds församling som förutom landsbygd även omfattar del av Gislaveds centralort, så domineras Våthults församling i huvudsak av mindre jord- och skogsbruk.

Historiskt har det gjorts en del försök till att längs med Våthultsström utveckla flera mindre industrier men dessa har senare antingen flyttats eller avvecklats. Våthults socken uppvisar inte några stora fornlämningar. Dessa är istället koncentrerade till ett område i Villstad socken, strax öster om Arnåsholm.

Kyrkomiljön

Våthults kyrka ligger invid färdvägen mellan Sjötofta i Västergötland och Gislaved. Närområdet präglas till stor del av granskog men där förekommer även en del bestånd av lövträd. Utöver församlingshem, prästgård och ekonomibyggnad finns det även några närliggande bostadsfastigheter.

Våthults kyrka är likt flertalet andra landsortskyrkor omgiven av en kyrkogård. Den äldre delen har en kallmurad stenmur medan kyrkogårdens yngre del omgärdas av en tätvuxen häck. Karaktäristiskt för kyrkogården är att här finns flera mycket gamla gravstenar. Kyrkogården utmärks också av välklippta grönytor uppbrutna av grusade gångar. Kyrkogården, som har utökats i etapper, har fått behålla de naturliga gränserna mellan de olika delarna, vilket skapar rumsbildande effekter. Den naturliga ingången till kyrkan sker via kyrkomurens öppning och trappa i väster. Strax till höger, vid sidan om klockstapeln, finns ännu en öppning i muren. Där ha man undvikit trappan, vilket gör att den kan nyttjas för trädgårdsmaskiner och som alternativ för rörelsehindrade besökare.

Församlingen behåller Våthults kyrkas många gamla gravstenar. De ställs lutande längs med kyrkomurens östra del. Där återfinns både gravvårdar av sten och smidda kors. Invid de gamla gravvårdarna finns också två liggande stenar, där åtminstone den ena har ett inhugget kors. Det berättas att stenarna en gång har legat i koret. Kyrkogården har flera finstämda planteringar och skuggverkan av inplanterade lönnar och almar.

1838 anlade Våthults kyrka tillsammans med Båraryds församling ytterligare en kyrkogård på Smörhults Ås, strax norr om Våthult. Denna kyrkogård bereddes i förebyggande syfte och skulle tjäna som viloplats för dem som man befarade skulle avlida i kolera som då härjade i trakterna runt om. Nämda kyrkogård behövde desto bättre aldrig tas i bruk.

I anslutning till Våthults kyrkogårds norra del finns en ekonomibyggnad av uthuskaraktär, i vilken redskapsbod och garage för trädgårdsmaskiner inryms.

Kyrkobyggnaden

Våthults kyrka är av medeltida ursprung. Någon datering för när man påbörjade bygget finns inte. Kyrkan omnämns för första gången år 1350 men hade sannolikt stått på platsen under lång innan dess. Enligt sägnen uppfördes kyrkan av munkar från klostren i Nydala och Varnhem. Detta antog man av den anledningen att Våthults kyrka uppvisar ett förhållandevis högre långhus, upp till taknock mäter den omkring 15 meter, vilket genom sin förhållandevis väl tilltagna volym skulle indikera att förebilden hade hämtats från någon av de större bygghyttorna i anslutning till klostren.

I jämförelse med det sena 1800-talets kyrkor kan Våthults kyrka upplevas som liten men ställer man den i relation till de tidiga medeltidskyrkorna i länet, så har Våthults kyrka ansenliga dimensioner. En annan anledning till att Våthults kyrka har väl tilltagna dimensioner kan också tyda på att kyrkan uppfördes senare än många andra bevarade medeltidskyrkor.

Invändigt mäter kyrkobyggnaden idag 19 meter. Av dessa utgör långhuset omkring 11 meter medan resterande längd är fördelad mellan kor och vapenhus. Långhuset är 7 meter brett och koret 6 meter.

Våthults kyrka vilar på en grund av murad natursten och väggarna till långhuset respektive koret är också de murade av natursten, som sedan putsats och kalkavfärgats. Murarna är enligt den medeltida byggtraditionen tjocka och mäter som mest 1,4 meter. Kännetecknande för kyrkobyggnaden är avsaknaden av räta vinklar.

I takbjälkarna kan man avläsa att kyrkan har byggts till ett antal gånger. Kända tillbyggnader har gjorts 1781-1785 då nuvarande sakristia av sten ersatte en tidigare av trä. Den första sakristian i trä tillkom sannolikt någon gång under 1500-talets senare hälft. Detta grundar man på uppgifter om mynt funna i byggnadskonstruktionen, vilka hade präglats 1560.

Vidare gjordes två tillbyggnader under åren 1892-1895. De bestod i att man lät uppföra ett nytt vapenhus sam ett förvaringsutrymme på södra sidan av koret. Gemensamt för nämnda tillbyggnader är att de till skillnad från kyrkans övriga byggnadskroppar hade stommar av trä.

Kyrkans exteriör

Fasaden på Våthults kyrka kännetecknas i huvudsak av kalkavfärgade väggar i kombination med vitmålad locklistpanel på vapenhus och förvaringsutrymmet på korets södra sida liksom på övriga snickeridetaljer. Bygganden har en förhållandevis låg grund av murad natursten. Taket är belagt med tjärat spån. Det är idag nött av väder och vind antagit en silvergrå ton.

Värt att särskilt uppmärksamma är fönstrens form. De är i sin nuvarande utformning tillkomna någon gång under 1800-talets slut alternativt under början av 1900-talet. Upptill har de en segmentbåge och istället för att delas vertikalt har fönstren en horisontell uppdelning. Den undre fönsterdelen är vertikalt skjutbar, enligt klassisk amerikansk modell. Det sägs att den snickare som anlätades för de nya fönstren hade varit över och arbetat i Amerika och där hämtat med sig fönstermodellen hem till Sverige. De senare ditsatta innerfönstren har emellertid en mer traditionellt svensk utformning. Dock är de likväl tudelade enligt de yttre fönstrens uppdelning men istället högerhängda.

Kyrkans interiör

Invändigt kännetecknas Våthults kyrka av en intimitet där kyrkans och bygdens historia möts redan i vapenhuset. Längs med de vitkalkade väggarna står såväl sakrala som profana föremål. Här kan nämnas en tidigare välanvänd skamstol. Den dominerande färgskalan andas 1700-tal, trots att färgsättningen på kyrkans fasta inredning snarare är ett resultat av bemålning utförd 1960. Kyrkorummet kännetecknas av vitt i form av väggarnas kalk och grått respektive rosa på snickerierna, såsom bänkar, predikstol, läktarbröst, orgelfasad och altarring.

Golvet är belagt med träplank som lades in vid den genomgripande renoveringen 1892-1895. Idag är golvtilljorna oljade. Mittgången liksom axeln från sakristian till förrådsutrymmet på motsatt sida av koret är täckta av gångmattor i en rosaröd kulör.

Kyrkans måleri

Våthults kyrka har tidigare varit rikt bemålad längs med väggarna. Ett mindre parti av det medeltida kalkmåleriet har i samband med en restaurering 1996 tagits fram medan övriga motiv ännu är dolda bakom skikt av vit kalk. Det måleri som har blottlagts uppvisar två skikt och därmed två olika motiv. Det övre och yngre skiktet är avtecknat i brunrött, grått och svart. Motivet som skildras är tydligt avtecknat och visar aposteln Petrus. Nämna skildring har daterats till renässansen, första delen av 1600-talet eller tiden kring mitten av århundradet. Det finns uppgifter om att församlingen 1655 respektive 1659 betalade en målare för att han målade kyrkan.

Det undre skiktet uppvisar, om än mycket tunt, ett mer polykromt måleri. Koloriten spänner från röda och gulaktiga kulörer, via gröna och vidare till vita och grå. Motivvalet är svårt att avläsa men i motivet skymtar en i bibliska sammanhang central gestalt, ängeln Mikael. Någon exakt datering av detta måleri

har inte kunnat presenteras men utifrån formspråk och pigment har motivet sannolikt skapats under 1200-talets slut alternativt under början av 1300-talet.

Även inredningen har varit rikt bemålad. Dessa motiv och polykroma bemålning ströks 1789 över med homogena färgskikt. Vid denna tidpunkt målades taket i blått och den fasta inredningen fick en gul kulör. 1892-1895 anlätade församlingen ånyo en målare för att smycka kyrkan. Denna gång var det den judiske konstnären Richard Goldensohn. I hans uppdrag ingick att måla de fyra evangelisterna på predikstollen och apostlarna på läktarbröset. För den sistnämnda utgick Goldensohn från måleriet i Vor Frue kirke i Köpenhamn.

Goldensohn utförde också en takmålning i koret. Den är utförd med oljefärg eller möjligen fet tempera och målades direkt på innertakets bräder. Motivet som skildras visar en strålande Kristusgestalt.

Under dessa år målade Goldensohn även en altartavla, som är en kopia av Tidemands altartavla i Trefaldighetskyrkan i Oslo. Motivet föreställer Johannes Döparens dop av Jesus i floden Jordan. Goldensohns altartavla kom sedermera att hängas korets södra vägg, en placering den har fått behålla. Istället för altartavla är platsen ovanför altaret prydd av ett krucifix krönt av en törnekrona.

Kyrkliga övriga inventarier

Altarprydnaden utgörs av ett träkors med törnekrona. Korset sattes upp 1852 och ersatte då det väggur som nu försågs med ett nytt skal och istället placerades till vänster om altaret, i det nordöstra hörnet. Träkorset fick då Richard Goldensohns altartavla var klar en annan placering men återfick sin ursprungliga plats 1960.

Vidare finns i Våthults kyrka ett Mariahuvud samt en skadad biskopsfigur. Den sistnämnda skulpturen sitter på en tron och saknar sedan länge huvud. Formspråket indikerar på att Mariahuvudet tillkom under 1300-talets början. Möjligen kan det finnas ett samband med det kloster i Kappel, Villstad socken, som fanns under samma tid. Biskopsfiguren är sannolikt även den tillkommen under början av 1300-talet.

Dopfunten i Våthults kyrka dateras omkring slutet av 1100-talet. Specifikt för dopfunten är att den under 150 år tjänstgjorde som fot under predikstolen. Anledningen till nämnda placering lär ha varit att man ville skona dopfunten från att avyttras från kyrkan och användas för profana ändamål. 1933 plockades dopfunten åter fram från sin dolda placering.

Det finns flera ljuskronor i kyrkan. De två stora kronorna hänger i långhuset och är tillverkade av Lars Knutsson i Våtsjö, 1801 respektive 1809. Vidare finns två mindre kronor i koret. Kronorna förädrades kyrkan 1716 och 1958. Trots att tidsrymden skiljer dem åt påminner de mycket om varandra.

Kyrksilvret i Våthults kyrka tillhör de inventarier som delvis förvaras på annan plats. Bland dessa återfinns nattvardskalken, vilken i sin äldsta del sannolikt tillverkades under 1200-talet. Kuppen anses dock vara från omkring 1600. Att döma av kalkens utformning tyder dess formspråk på att den är tillverkad i Tyskland. I kyrksilvret ingår även en oblatask, en kommunionkanna och en paten.

Kyrkans inventarier omfattar härutöver även ljusstakar, textilier, lampetter och gångmatta.

Klockstapeln

Våthults klockstapel uppfördes 1693 av en man vid namn Nils Trädgårdh från Tranemo. Ursprungligen utgjordes byggnaden av en klassisk konstruktion där stommens bilade bjälkar vara bara. Upptill avslutades klockstapeln som nu av en huv, vilken inrymde kyrkklockorna och dess upphängning. Konstruktionen skall först ha varit struken med falu rödfärg, något som ännu kan skönjas innanför den idag panelklädda fasaden.

I samband med att kyrkan fick ett nytt vapenhus i väster samt en förrådsbyggnad som en pendang till sakristian på korets södra sida 1892-1895. Eftersom även klockstapeln omfattades av åtgärder under denna period, var det sannolikt då som den försågs med en regelstomme och kläddes med locklistpanel som målades vit. Klockstapelns nya fasad utformades så att den stilmässigt överensstämde med kyrkans nyligen uppförda byggnadskroppar. Vid nämnda förändring behölls dock klockstapelns spånklädda huv.

År 1818 ansågs klockstapeln vara undermålig och församlingen fattade därför beslut om att ersätta den med ett friliggande klocktorn av sten. Bygglovets godkändes men planerna sattes aldrig i verket. Klockstapeln kom istället att restaureras vid upprepade tillfällen och sedermera genom inklämning av panel erhålla nuvarande form.

I tornhuvén hänger inte mindre än tre kyrkklockor, kallade lill-, mellan- och storklockan. Utvändigt är klockstapelns tornhuvé krönt en spira i järn, vilken är tillverkad i Taberg. Spiran var ursprungligen längre men 1803 beslutade församlingen att korta den och gjorde så. Samtidigt kompletterade man spiran med en vindflöjel, där man markerade året för nämnda förändring.

Den klockstapel som idag möter besökaren är ett resultat av den byggnad som uppfördes 1693 och de senare förändringar som har genomförts. Upplevelsen av byggnaden är tudelad. Klockstapeln är likt delar av kyrkan präglad av såväl det sena 1600-talets ideal, vilket tydligast märks i tornhuvén, och de förändringar som genomfördes under 1890-talet.

Klockstapeln representerar ett stort kulturhistoriskt mervärde. Till stor del utgörs värdet av den betydelsen klockstapeln har för kyrkomiljön som helhet. Klockstapeln och kyrkan är intimt sammankopplade. Eftersom kyrkan saknar torn och ligger längre in om än högre på kyrkotomten är klockstapeln den byggnad som först blir synlig och därigenom utgör ett tydligare landmärke.

Utöver klockstapelns betydelse som landmärke är byggnaden också rumsskapande för kyrkotomten. En betydelse som är nog så viktig, inte minst för kyrkor där kyrkotomten inrymmer gravvårdar och därför ofta besöks av anhöriga till dem som har begravts där.

Idag uppvisar klockstapelns locklistpanel flagnande färg och innanför den rötskadad panel. När klockstapeln senast målades om ströks den inte med linoljefärg. Sannolikt användes istället en oljealkyd eller möjligen en plastfärg. För att kunna bevara locklistpanelen måste befintligt färgskikt tas bort i sin helhet, så att man genom skarvning kan ersätta de kraftigast skadade partierna av panelen och därefter måla klockstapeln med äkta linoljefärg.

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Våthults kyrkan utgör ett bra exempel på hur volym och utformning av en medeltida kyrka idag är ett resultat av en sammansmältning av ideal från flera århundraden. De äldsta partierna i Våthults kyrka utgörs av långhuset, vilket sannolikt uppfördes någon gång under perioden 1300-1399. Därefter uppfördes del av det nuvarande koret. Här saknas exakt datering men med ledning av föremål som hittades i samband med nästa utbyggnad bör korets ursprungliga partier ha tillkommit under senare hälften av 1500-talet.

Koret fick sin nuvarande form 1781. I samband med denna tillbyggnad gjordes även andra arbeten. Bland annat förlängdes långhuset. Fram till dess hade ingången till kyrkan liksom tillhörande vapenhus funnits på långhusets södra vägg. Denna murades då igen och det anslutande vapenhuset revs ner. Istället togs en ny ingång upp i långhusets västra del och där utanför uppfördes ett nytt vapenhus. Med anledning av svåra umbäranden i form av missväxt kunde nämnda arbeten inte avslutas förrän 1785.

Befintligt vapenhus är dock av senare datum och uppfördes 1892-1895, samtidigt sakristian fick en pendang i form av förrådsutrymme på korets södra sida. Dessa tillbyggnader skiljer sig från kyrkans övriga byggnadskroppar, då de har stommar av trä.

Den fristående klockstapeln tillkom 1693, under ledning av Nils Trädgårdh. Klockstapeln har därefter fått en förändrad exteriör genom senare inklädnings med locklistpanel. Denna förändring saknar exakt datering men bör vara samtida med befintligt vapenhus och tillbyggnaden på korets södra sida, vars fasader också är klädda med locklistpanel.

För att kunna lämna en rättvisande beskrivning av Våthults kyrka bör samtliga till- och ombyggnader tas med. De visar nämligen att det vi idag uppskattar och tillskriver ett högt kulturhistoriskt värde är en kyrkobyggnad som fått sin befintliga utformning genom flera århundrades ändrade behov och olika stilmässiga förebilder. För att bevara kyrkans genuina särdrag kan vi därmed inte ta fasta på en enskild tidsepok utan bör istället utgå från kyrkan så som den möter oss idag.

Våthults kyrka används kontinuerligt för att fira gudstjänst i men är därtill ofta nyttjad för vigslar. Man har genom åren anpassat kyrkorummets till dess användning. Önskvärt är därför att man vid kommande arbeten i kyrkan värdesätter det befintliga kyrkorummet istället för att ta bort och ersätta med ännu ett nytt kulturlager. Kanske kan vi sänka kraven på moderna tillägg i kyrkor som vi upplever som mer känsliga för förändringar, om än i form av reversibla tillägg. En anledning till att Våthults kyrka upplevs som särskild känslig för nutida ändringar är dess ringa storlek.

Värt att särskilt lyfta fram i kyrkomiljön är den väl sammanhållna kyrkotomten som i sig berättar mycket om kyrkan och dess historia. Viktigt att här notera är också hur församlingen valt att visa de äldre gravstenarna samt hur man har arbetat med att behålla de olika avgränsade delar av kyrkotomten. Dessa gör att även den yngre delen av kyrkotomten erbjuder rumsliga kvaliteter.

Våthults kyrka är har unika kvaliteter på flera sätt. Då kyrkan ligger väl synlig i ett vägkors utgör den ett betydelsefullt landmärke för den omgivande miljön. I närområdet representerar den en unik kyrkobyggnad, då flertalet av de medeltida kyrkorna revs under 1800-talet och istället ersattes av stora kyrkor. Vidare har både kyrkobyggnaden och klockstapeln tak klädda med tjärade takspån, vilka bör uppmärksammas och i sig representerar stora kulturhistoriska värden. Därtill utgör långhusets fönster, skjutbara i höjdlid, en del av kyrkans särdrag.

Interiört hör de frilagda väggmålningarna till kyrkorummets mycket viktiga kulturhistoriska värden. Det gör också den fasta inredningen, som helhet. I sammanhanget bör också framhållas att läktaren undertill har de bärande kolonnerna fullt synliga. I Våthults kyrka har man till skillnad från många andra kyrkor inte tillfört den inre miljön någon läktarunderbyggnad. Detta gör att kyrkorummet har fått behålla sina invändiga volymer och den fasta inredningen uppvisar en genuin utformning av nämnda rum.

Önskvärt är att församlingen även i framtiden accepterar ett förhållningssätt där stor hänsyn tas till kyrkorummets ringa skala och dess genuina kvaliteter. I jämförelse med brukandet av ett kyrkorum av större storlek innebär användningen av Våthults kyrkorum att man för att inte förvanska upplevelsen bör inta ett mycket restriktivt förhållningssätt till tillägg, om än reversibla. Hittills verkar det som om församlingen arbetar just så och anser att kyrkorummet bör bevaras och i möjligaste mån skonas från omdanande förändringar.

Sammanfattning

- Våthults kyrka så som den ser ut idag är ett resultat av otaliga om- och tillbyggnader, vilka har gjorts under perioder med skilda stilhistoriska ideal. Tidsmässigt spänner kyrkobyggnadens olika byggnadskroppar från början av 1300-talet fram till 1890-talet.
- För att kunna ge en rättvis bild av Våthults kyrka och dess omgivande miljö måste helheten och inte en enskild tidsperiod därför beaktas.
- Central för kyrkomiljön är förutom kyrkobyggnaden även den fristående klockstapeln, vilken i sin ursprungliga form uppfördes 1693. Klockstapeln utgör beroende på sin höjd och placering till viss del ett tydligare landmärke än kyrkan, då den på håll är den byggnad som först blir synlig.
- Våthults kyrka är en kyrkobyggnad som i ett medeltida perspektiv har förhållandevis väl tilltagna volymer men som i jämförelse med kyrkor uppförda under 1800-talet uppvisar ett kyrkorum av relativt ringa skala. Detta innebär att eventuella förändringar i kyrkorummet tenderar att påverka den inre miljön i högre utsträckning. För att kunna bibehålla upplevelsen och de stora kulturhistoriska värdena i Våthults kyrkas interiör är det därför viktigt att församlingen intar ett restriktivt förhållningssätt avseende eventuella förändringar.
- I den inre miljön är det framförallt de framtagna kalkmålningarna som bör lyftas fram som synnerligen kulturhistoriskt värdefulla.
- I den fasta inredningen bör särskilt uppmärksammas att läktaren som byggdes 1745 undertill har fått behålla sin ursprungliga volym och att den omsorg som även är nedlagd under läktaren, i dess kolonner, fortfarande är synlig för besökaren.
- Beträffande kyrkans och klockstapelns exteriörer som kyrkomiljöns övriga delar viktigt att se dem ur ett helhetsperspektiv, Särskilt viktiga att uppmärksammas är dock de spåntäckta taken.
- Viktigt att uppmärksamma i den yttre miljön är förutom kyrkomiljön i sin helhet också de äldre gravvårdarna samt de rumsbildande inslagen, såsom olika terrasserings och bibehållna murar mellan kyrkotomtens olika årsringar.

Referenser

Tryckta källor

- Berg, L. 1992. Våthults kyrka – Fasta och lösa inventarier. *Jönköpings läns museum konserveringsrapport 2003:20*. Jönköping
- Bolmblad, R. Våthults kyrka. Anderstorp
- Malkomsson, D. 1999. Kyrkan i Våthult och dess kalkmålningar. *Gislavedsboken 1999*. Gislaved
- Rybeck, I. 1997. Tidernas kyrka – ett kulturarv för framtiden. *Gislavedsboken 1997*. Gislaved
- Sundberg, S-G. 1968. En medeltida nattvardskalk i Våthults kyrka, Småländska kulturbilder. Värnamo
- Sundberg, S-G. 1972. Gislaveds historia. Växjö

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA:s arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 212/2004

Beställare: b s v arkitekter och ingenjörer AB

Fastighetsägare: Våthults församling, Svenska kyrkan

Rapportansvarig: Helene Stalin

Foto: Helene Stalin

Län: Jönköpings län

Kommun: Gislaveds kommun

Socken: Våthults socken

Fastighetsbeteckning: Våthult 4:1

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 6D1B

Koordinater: X=6356.0100 Y=1358.4600

Bildbilaga

Våthults kyrka; exteriör, interiör, klocktorn.

